

УДК 336.22.021(477)

JEL Classification: H 22, H 23, H 6

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2024-2.94.08>

Мирослава Тимоць, к.е.н., доцент,
<https://orcid.org/0009-0001-0266-1756>
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Податкова політика відіграє ключову роль у формуванні бюджету України. За рахунок податкових надходжень фінансується більша частина державних витрат. Однак існуюча система оподаткування має низку недоліків, які негативно впливають на економіку.

Мета. Ця стаття присвячена аналізу ролі податкової політики в побудові бюджету України, виявленню її сильних і слабких сторін, а також розгляду перспектив подальшого розвитку. **Методологія.** У процесі дослідження використано методи наукового пізнання, методи фінансового аналізу. Зокрема, в процесі вирішення поставлених завдань використовувалися: абстрактно-логічний метод – під час з'ясування сильних та слабких сторін вітчизняної податкової політики; метод порівняльних характеристик і методи аналізу та синтезу – під час дослідження структури та динаміки доходів і витрат бюджету.

Результати. У статті розкрито роль податкової політики у формуванні бюджету. Податкова політика є одним з найважливіших інструментів фінансової політики держави, що впливає на всі сфери економічного і соціального життя. Основна мета податкової політики – забезпечення стійких надходжень до бюджету для фінансування державних витрат. Проаналізовано динаміку та структуру податкових надходжень, а також досліджено їхній вплив на фінансування видаткової частини бюджету. Основу структури податкових надходжень займають внутрішні податки на товари та послуги (ПДВ та акцизний податок). Позитивними змінами у структурі податкових надходжень названо зростання частки податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб. Виокремлено слабкі сторони вітчизняної податкової системи, серед яких: високе податкове навантаження, складність податкового законодавства, неефективне адміністрування податків. Для вдосконалення податкової системи запропоновано: спростити податкове законодавство, зменшити податкове навантаження на бізнес, розширити податкову базу, посилення контролю за сплатою податків, удосконалення адміністрування податків. Впровадження ефективної податкової політики сприятиме економічному зростанню, підвищенню інвестиційної привабливості України та соціальному розвитку країни.

Практичне значення. Виокремлено ключові проблеми у податковій системі України та запропоновано низку практичних заходів щодо їх вирішення.
Перспективи подальших досліджень. Розробка оптимальної стратегії та тактики реалізації податкової політики, яка б забезпечувала ефективність її інструментів та формування стабільної податкової системи. Дослідження, що акцентуються на проблематиці підтримки стійкості податкової системи в умовах сучасної реальності.

Ключові слова: податки, податкова політика, доходи та видатки бюджету, ефективність.

Кількість джерел: 10; кількість рисунків: 4.

Myroslava Tymots, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
<https://orcid.org/0009-0001-0266-1756>
King Danylo University, Ivano-Frankivsk

THE POLICY AS A BASIS FOR THE UKRAINIAN BUDGET

Summary

This article is devoted to the analysis of the role of tax policy in the construction of the budget of Ukraine, discovering its advantages and disadvantages and also to consideration of prospects for further growth. Tax policy plays a key role in the formation of the budget of Ukraine. The main part of the initial expenses is financed by tax revenues. However, the existing tax system has a number of disadvantages that negatively affect the economy. The main goal of the tax policy is to provide the budget with sustainable revenues for financing the state expenditures. The dynamics and structure of tax revenues have been analyzed, as well as their influence on financing of the expenditure part of the budget. The main part of tax revenues is made up of internal taxes on goods and services.

The article analyses the current state of public finances in Ukraine, in particular the state budget and the debt burden. The relevance of the researched topic is due to the necessity of building an effective system of state finances, which have a special value in the conditions of cyclical economic fluctuations and decline of productive forces, decrease of social living standards, decrease of competitiveness of our country and martial law. In order to perform these functions, state finances should have an adequate and optimal resource base.

The dynamics and structure of government debt are presented, as well as the dynamics of the debt burden for 2017-2022. It is grounded that the growing debt dependence of the Ukrainian government will significantly weaken the fiscal capacity of the state. In general, the stability of the public finance system, taking into account the existing challenges and threats.

The implementation of the state budget of Ukraine is analysed in terms of revenues, expenditures and borrowing. Revenues of the state budget in 2022 increased due to the international financial assistance, which constituted more than a quarter of all incomes of a state budget.

Positive changes in the structure of tax revenues are called growth of the share of income tax. To improve the tax system, it is proposed to simplify the tax burden on business, improve tax administration. It is noted that the implementation of tax policy will contribute to economic growth, increasing investment of Ukraine.

Keywords: taxes, tax policy, budget revenues and expenditures, efficiency.

Number of sources – 10, number of drawings – 4.

Постановка проблеми. Для того, щоб економіка України успішно розвивалась та була стійкою, потрібно мати доволі високий рівень економічної безпеки. Однією з його основних складових є податкова система, яка забезпечує економіку держави необхідними їй фінансовими ресурсами. Саме від податкової системи залежить діяльність усіх інших сфер економіки, розвиток бізнесу та підприємництва і громадян держави загалом.

Незважаючи на намагання українського уряду різними способами удосконалити нашу податкову систему, вона, на жаль, є зовсім недосконалою і потребує значних коригувань. Тому на сьогодні надзвичайно актуально виявити її основні проблеми та визначити ефективні засоби їх мінімізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні роки характеризуються активним дослідженням питань податкової політики в Україні. Це зумовлено як внутрішніми факторами (реформи, зміни в законодавстві, війна), так і зовнішніми (інтеграція в ЄС, глобальні економічні процеси).

Вчені, експерти та міжнародні організації надають щораз більше уваги аналізу ефективності існуючої системи оподаткування, її впливу на економічне зростання та соціальну справедливість. Так, ефективність вітчизняної податкової політики в умовах воєнного стану розкрито у наукових працях Т. В. Чернюк, Л. В. Юрчишеної [1]. Група експертів з Українського інституту майбутнього досліджували вплив податків на економічне зростання, а саме на

інвестиції, підприємництво та споживання [2]. Інша група дослідників вивчає проблеми та перспективи вдосконалення системи адміністрування податків, зокрема через автоматизацію процесів адміністрування [3]. Саме тому дослідження ролі податків у формуванні бюджету України є актуальним і важливим в умовах сучасних трансформацій в національній та світовій економіці.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати роль податкової політики в побудові бюджету України, виявити її сильні та слабкі сторони.

Виклад основного матеріалу. Податкова політика є одним з найважливіших інструментів, який держава використовує для формування бюджету та впливу на економічні процеси. В Україні податкова система зазнала значних змін протягом останніх років, що обумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми факторами.

Основу бюджетів як України, так і решти країн світу, складають податкові надходження, які і формують лівову частку доходів зведеного державного бюджету, в середньому це складає 80-85% від загального бюджету. Ефективність їх використання та залучення показує рівень розвитку не тільки на місцевому рівні, але й податкової системи держави загалом. Саме від податкових надходжень залежать розміри трансферів місцевих бюджетів на розвиток інфраструктури та соціальних виплат малозабезпеченим громадянам, які особливо гостро потребують вдосконалення та коригування в Україні.

Пропонуємо проаналізувати динаміку податкових надходжень до державного бюджету України за останні п'ять років (рис. 1).

Вдала податкова політика повинна сприяти росту та розвитку економіки нашої держави і головне завдання на сьогодні – це вивести третину економіки з тіні, зменшивши податкове навантаження на підприємців та населення.

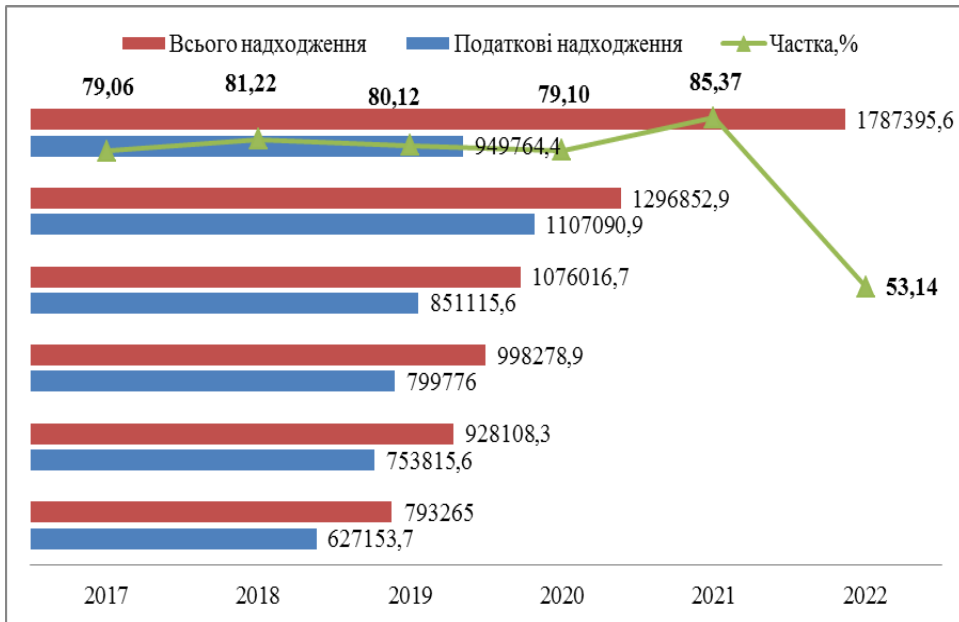

Рис. 1. Динаміка структури надходжень до державного бюджету України з 2017 по 2022 рр., млн дол. США

*Джерело: [4].

Для глибшого розуміння ситуації, що склалася в Україні, проаналізуємо структуру податкових надходжень в доходах бюджету (рис. 2).

Основу структури податкових надходжень займають внутрішні податки на товари та послуги (ПДВ та акцизний податок), частка яких в 2022 році становила в середньому 32%. Позитивними змінами у структурі податкових надходжень протягом цього року є зростання частки податку на прибуток підприємств. Схожу динаміку спостерігаємо і з податком на доходи фізичних осіб, частка якого теж зростає.

Податкові надходження складають основу зведеного бюджету України і їх зростання свідчить про здоровий розвиток економіки, інтенсифікацію підприємницької діяльності та про розширення роботи українських компаній на зарубіжних ринках.

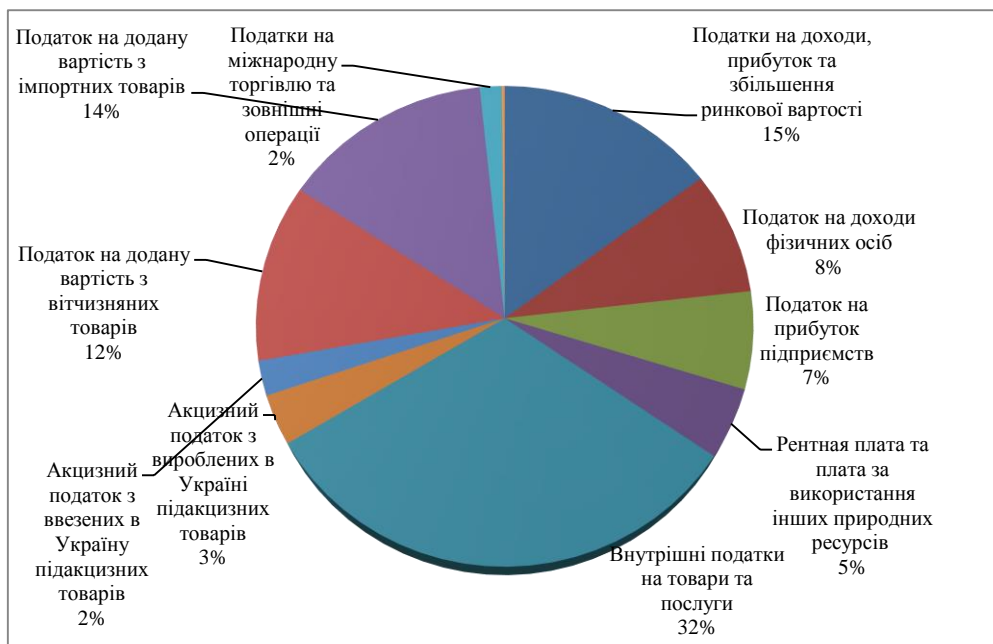

Рис. 2. Структура податкових надходжень України за 2022 рр., %*

*Джерело: [4].

Бюджетна система України надзвичайно сильно залежить від ситуації на світових сировинних ринках. Через це обмежені можливості для бюджету з метою суттєвого збільшення бюджетних витрат за напрямками, що обумовлює економічний розвиток країни, навіть при розумінні об'єктивної необхідності цих витрат. Значна частина витрат носить соціальну спрямованість, і тому вони не можуть бути істотно скорочені [5].

Видатки державного бюджету відіграють важливу роль у фінансовому забезпеченні потреб соціально-економічного розвитку суспільства та й розвитку країни загалом.

На основі аналізу видатків Зведеного Бюджету України за 2015-2022 рр. ми бачимо, що в цілому видатки постійно зростали. У 2022 році зростання обумовлене війною в Україні та збільшенням державного фінансування на армію. Враховуючи те, що темп інфляції в середньому за рік склав 4-6%, то зростання видатків очевидне (рис. 3).

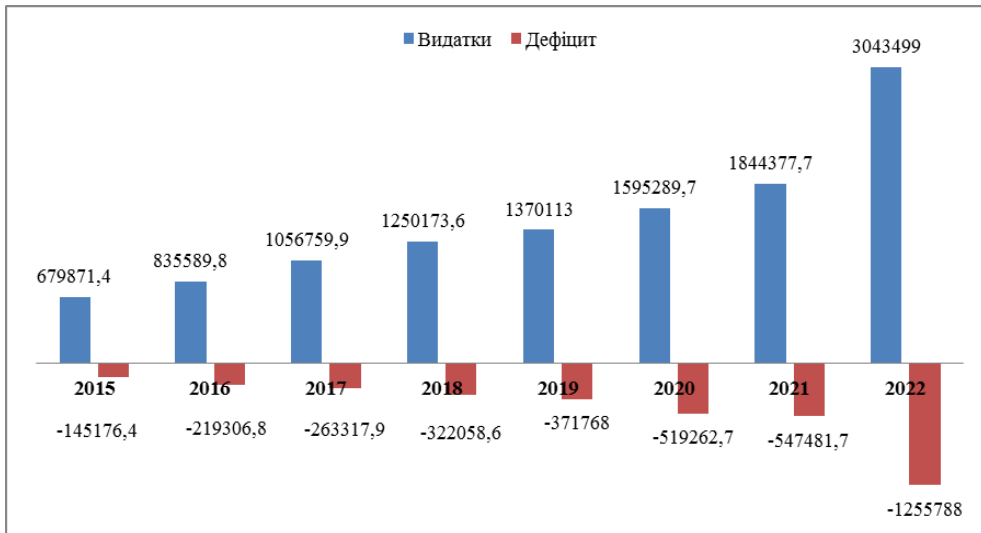

Рис. 3. Видатки та дефіцит зведеного бюджету України за період за період 2015-2022 рр., млн грн*

*Джерело: [4].

Оскільки реальний розмір доходів та витрат бюджету істотно залежить від розміру інфляції, розглянемо динаміку загального рівня інфляції в Україні з початку війни і визначимо, який вплив вона мала на українську економіку (рис. 4).

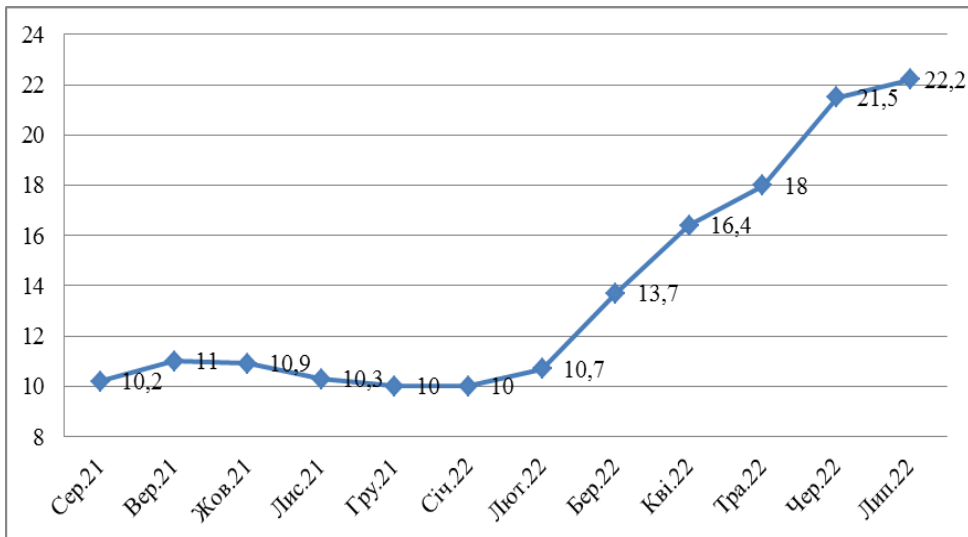

Рис. 4. Динаміка інфляції в Україні з серпня 2021 року по липень 2022 року, %

*Джерело: [6].

Отже, ми можемо спостерігати шалене збільшення темпів інфляції в Україні, що було викликане передусім подорожчанням цін на продовольчі товари та енергоресурси, які в підсумку призвели до зростання інфляції у липні 2022 року порівняно з липнем 2021 в 2,17 рази.

Бюджетна система України характеризується безліччю можливостей та перспективних напрямів її вдосконалення. Фінансовий потенціал нашої бюджетної системи, доходи громадян та держави поки що суттєво обмежені, а зведений бюджет нашої держави значно менший за обсягом від бюджетів окремих європейських країн, які за територією є меншими за нас. Однак наша країна має величезний потенціал, який можна розвинути шляхом подолання актуальних перешкод та впевненого руху соціально-економічного розвитку нашої держави.

Незважаючи на те, що в Україні діє єдиний нормативно-правовий документ – Податковий кодекс, окремі питання оподаткування регулюються великою кількістю актів, установ, указів. Все це в підсумку негативно впливає на виконання своїх податкових зобов'язань як громадян, так і підприємств та відповідно знижує привабливість вітчизняної економіки перед зовнішніми інвесторами.

З нашого дослідження напрашується очевидний висновок – впродовж досліджуваного періоду найбільшу частку у структурі доходів українського бюджету займають податкові надходження. Найбільш нестабільними були доходи від цільових фондів та офіційних трансферів, частки яких варіювали від 0,5% до 8%, в основному через їхню нестабільність.

На основі аналізу видатків зведеного бюджету України за останні роки ми бачимо, що в цілому видатки в 2022 році зросли. Таке зростання обумовлено війною в Україні та збільшенням державного фінансування на армію. Враховуючи те, що темп інфляції в середньому за рік склав 4-6%, то зростання видатків очевидне.

ПДВ має найбільше значення з усіх податкових надходжень до державного бюджету. Можемо виокремити основні проблеми механізму стягнення ПДВ в Україні, зокрема:

1. Недосконалість українського законодавства країни, оскільки Податковий кодекс не вирішує всіх проблем попереднього законодавства у рамках адміністрування ПДВ [7, с. 25].

2. Наявність неефективних пільг із ПДВ, тому що на сьогодні обсяг звільнень від ПДВ є значним.

На основі визначених проблем та на підставі досвіду країн ЄС можемо запропонувати наступні шляхи вирішення проблеми стягнення ПДВ в нашій державі:

1) ліквідувати неефективні пільги із ПДВ та використовувати методика, яка застосовується у країнах ЄС і базується на зменшенні ставки ПДВ та відмові від інших пільг [8, с. 93];

2) запровадити диференційовані ставки ПДВ, що зменшить негативний вплив високої ставки на рівень добробуту незаможних верств населення [9, с. 139];

3) вчасно відшкодовувати ПДВ та не допускати ухилення від його сплати, що позитивно вплине на міжнародний авторитет нашої країни [10, с. 138];

4) осучаснити процеси адміністрування ПДВ, щоб компанії швидко могли отримувати підтвердження ПДВ від своїх партнерів;

5) вдосконалити законодавство у сфері ПДВ, яке має охоплювати всю діяльність влади, щоб своєчасно усунути неякісні законопроекти з ПДВ чинного законодавства.

На сьогодні ПДВ є головним непрямим податком у країнах ЄС та основним джерелом формування бюджету ЄС. Досвід ЄС свідчить про застосування диференційованих ставок ПДВ, і в Україні вони можуть стати одним із вагомих інструментів наповнення бюджету. Проте основним аргументом проти їх застосування може стати складний процес адміністрування. З огляду на європейський досвід виходить, що головною проблемою в адмініструванні є повернення раніше сплаченого податку.

В основному більшість всіх проблем під час відшкодування ПДВ пов'язані з технічною організацією процесу адміністрування, який в нашій країні постійно вдосконалюється, проте сам механізм є дієвим, його потрібно всього лиш вдосконалити.

Податкові надходження складають основу зведеного бюджету України і їх зростання свідчить про здоровий розвиток економіки, інтенсифікацію підприємницької діяльності та про розширення роботи українських компаній на зарубіжних ринках.

Коротко дослідивши податкову систему України та залежність нашої економіки від вчасної та ефективної сплати податків, можна винести кілька проблем, які заважають нашій податковій системі ефективно функціонувати та прискорювати ріст економіки:

- держава використовує податкові надходження для затикування дір у бюджеті, а не на розвиток економіки країни;
- значні витрати йдуть саме на утримання апарату ДПС та зростають з кожним роком;
- складність податкової системи для підприємців, у зв'язку з чим останні не завжди вчасно подають звіти (за результатами дослідження Paying Taxes 2020, яке проводила компанія PwC, в Україні на підготовку і подання податкової звітності затрачається 327,5 години на рік, у країнах ЄС – 161 година, а в середньому у світі – 240 годин [5]);
- українська система оподаткування не мотивує підприємців розвивати малий і середній бізнес, а навпаки, відбиває бажання його відкривати та створювати нові робочі місця;
- складність системи митно-тарифного регулювання;
- неефективний механізм розподілу податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами, який негативно впливає на розвиток економіки певних регіонів України.

Всі ці проблеми і породили сьогоднішню ситуацію у податковій системі України, яка потребує негайного вирішення або мінімального вдосконалення. Для цього, на нашу думку, потрібно зробити наступне:

1. Спростити податкові норми для суб'єктів господарювання та зробити їх максимально простими для пересічного громадянина України.

2. Зменшити податкове навантаження на малі підприємства та громадян країни, що дозволило б вивести кошти з тіні та в підсумку збільшило притік податкових надходжень в бюджет нашої держави.

3. Використовувати сучасні технології для пришвидшення дій зі сторони органів ДПС та спростити форму податкової звітності.

4. Ввести високі штрафні санкції за використання тіньових податкових схем при веденні бізнесу.

5. Стимулювати експортно-імпортну діяльність, зробити її прозорою, в тому числі і сплачені податки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На основі проведеного дослідження нами було виявлено, що основними проблемами української податкової системи є часті зміни податкового законодавства, високий рівень тіньової економіки та корупції, нерівноцінний рівень податкового навантаження на малий та великий бізнес і багато інших, які стали загрозою успішного економічного розвитку України. Тільки за допомогою узгоджених та правильних дій зі сторони держави можна їх мінімізувати та усунути. Державі потрібно взяти на себе роль такого собі «вирівнювача», яка з одного боку, має розуміти своїх громадян, шляхом зменшення тиску податкового навантаження, а з іншого – прищепити культуру чесності у сплаті податків, яка вже давно існує в країнах ЄС.

Податкова політика України повинна визначатися на довгострокову перспективу і бути спрямована на зміцнення макроекономічної стабільності та забезпечення бюджетної стійкості. Соціально-економічна стабільність стане реальністю для України, якщо уряд буде використовувати досвід провідних світових держав. Пріоритетом бюджетної політики України на найближчі роки в сфері економіки повинна бути фінансова підтримка масштабних економічних перетворень, спрямованих на формування нової моделі економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Чернюк Т. В., Юрчишена Л. В. Система оподаткування в умовах війни: правовий та фінансовий аспекти. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2022. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12852/12757>
2. Як Україні вийти із податкової пастки? URL: <https://uifuture.org/publications/podatкова-pastka-dlya-ukrayinskoyi-ekonomiky/>
3. Андриєнко Катерина, Артюх Оксана. Проблемні аспекти сучасної податкової системи України. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2023. Vol. 2, no. 4, pp. 1-10.
4. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538
5. Офіційний веб-сайт PwC. Команда PwC Україна коментує результати сплати податків 2020, спільного проекту з групою World Bank (2020). URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2019/paying-taxes-2020.html>
6. Ukraine Inflation Rate : веб-сайт (2022). URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/inflation-cpi>
7. Тимошенко М. В. Перспективи запровадження середньострокового бюджетного планування на сучасному етапі розвитку економіки України. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 21–26.
8. Кміть В. М., Сусяк В. В. Непряме оподаткування в Україні та шляхи його вдосконалення. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Економіка і управління*. 2018. Т. 29(68). Вип. 1. С. 91–96.
9. Кміть В. М., Комарницький В. М. Проблеми і недоліки діючої системи непрямого оподаткування в Україні. *Прийзовський економічний вісник*. 2018. Вип. 2(07). С. 136–141.
10. Томнюк Т. Л. Податкова система : навчальний посібник. Чернівці, 2022. 324 с.

References:

1. Chernuk, T.V., Urchyshena, L.V. (2022). The system of taxation in conditions of war: legal and financial aspects. *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa [Bulletin of the Student Scientific Society of Vasyl Stus Donetsk National University]*. Available at: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/12852/12757> (in Ukr.).
2. How can Ukraine get out of the tax trap? Available at: <https://uifuture.org/publications/podatкова-pastka-dlya-ukrayinskoyi-ekonomiky/>
3. Andrijenko, K., Artuch, O. (2023). Problematic aspects of the modern tax system of Ukraine. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*, vol. 2, no. 4, 2023, pp. 1-10 (in Ukr.).
4. Information from the Ministry of Finance of Ukraine on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2022. Available at: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (in Ukr.).
5. Official website of PwC (2020). The PwC Ukraine team comments on the results of paying taxes 2020, a joint project with the World Bank group. Available at: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2019/paying-taxes-2020.html> (in Ukr.).
6. Ukraine Inflation Rate, website (2022). Available at: <https://tradingeconomics.com/ukraine/inflation-cpi> (in Ukr.).
7. Tymoshenko, M.V. (2020). Prospects for the introduction of medium-term budget planning at the current stage of development of the economy of Ukraine. *Ekonomika ta derzhava [Economy and state]*, vol. 12, pp. 21-26 (in Ukr.).
8. Kmit, V.M., Suslyak, V.V. (2018). Indirect taxation in Ukraine and ways to improve it. *Vcheni zapysky Tavrijskogo natsionalnogo universytetu imeni V.I. Vernadskogo. Ekonomika i upravlinnia [Academic notes of the Tavri National University named after V.I. Vernadskogo. Economics and management]*, vol. 1, pp. 91–96 (in Ukr.).
9. Kmit, V.M., Komarnytsky, V.M. (2018). Problems and shortcomings of the current system of indirect taxation in Ukraine. *Pryazovsky ekonomichny visnyk [Pryazovsky Economic Bulletin]*, vol. 2(07), pp. 136–141 (in Ukr.).
10. Tomniuk, T.L. (2022). *Tax system [Podatkova systema]*. Chernivtsi, 324 p. (in Ukr.).